

**АНАЛІЗ ЕТАПІВ ЗАСВОЄННЯ ГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ
В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ КРЕСЛЕННЯ**

5. Дейнека А.М., Мілкіна Л.І., Приндак В.П. Ліси національного парку "Сколівські Бескиди". – Львів: Солом. – 2006. – 176 с.
6. Заставний Ф.Д. Географія України. Підручник. – К.: "Форум". – 2000. – 239 с.
7. Калущий І.Ф. Вітровали на північно-східному магі схиля в Українських Карпатах. – Львів. Манускрипт. – 1998. – 204 с.
8. Мадзігон В.М., Вачевський М.В., Примаченко Н.М. Основи економічних знань. Навчальний посібник для учнів 10–11, 12 класів. – К.: Педагогічна думка. – 2007. – 536 с.
9. Малиновський К.А. Рослинність високогір'я Українських Карпат. – К.: Наук. думка. – 1982. – 44 с.
10. Малик Л.О. Менеджмент організації у лісовій сфері. Навчальний посібник. – К.: Кондор. 2010. – 402 с.
11. Малик Л.О. Економічна та організація формування маркетингової туристичної індустрії в Україні. Монографія. – Дрогобич. Коло, 2011. – 394 с.
12. Синякевич І.М. Екологічна і лісова політика. Львів. Український державний лісотехнічний університет. – 2002. – 202 с.
13. Синякевич І.М. Економіка лісокористування. Навчальний підручник. – Львів. ІЗМН. – 1998. – 284 с.
14. Стойко С., Сушняк В., Савка Г., Шубер П., Шляхта Я. Вікові дерева Львівщини. Посібник. Львів. – 2006. – 100 с.
15. Фурдичко О.І. Карпатські ліси: проблеми екологічної безпеки і сталого розвитку гірського регіону. – Львів "Біблос", – 2002. – 192 с.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2012

УДК 371.321

Андрій Гедзик, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

**АНАЛІЗ ЕТАПІВ ЗАСВОЄННЯ ГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ В ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ КРЕСЛЕННЯ**

У статті розкриваються особливості застосування методичних прийомів на різних етапах засвоєння графічних понять в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів креслення.

Ключові слова: графічна підготовка, ефективність професійної підготовки, формування графічних понять, методичні прийоми, етапи засвоєння графічних понять.

Табл. 4. Літ. 4.

Андрей Гедзик, доктор педагогических наук, заведующий кафедрой профессионального образования и компьютерных технологий Уманского государственного педагогического университета имени Павла Тичины

**АНАЛІЗ ЕТАПІВ УСВОЄННЯ ГРАФІЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ В ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІОНАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛІВ ЧЕРЧЕННЯ**

В статті розкриваються особливості застосування методичних прийомів на різних етапах усвоєння графічних понять в процесі професійної підготовки майбутніх учителів черчення.

Ключевые слова: графическая подготовка, эффективность профессиональной подготовки, формирования графических понятий, методические приемы, этапы усвоения графических понятий.

Andrew Gedzyk, Dr. Sc. (Pedagogic) Head of Professional Education and Computer Technology Department Uman State Pedagogical University by Pavlo Tychna

**ANALYSIS STEPS ASSIMILATION GRAPHICS CONCEPTS IN THE PROCESS OF
PROFESSIONAL TRAINING FUTURE TEACHERS DRAWINGS**

This article discloses the features of instructional techniques at different stages of mastering graphic concepts in the training of future teachers of drawing.

Keywords: graphic training, effectiveness of training, formation of graphic concepts, instructional techniques, stages of mastering graphic concepts.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства мова графічних зображень набуває все більшого поширення як засіб спілкування у дуже багатьох сферах професійної (і не тільки) діяльності.

Розглядаючи різні проблеми графічної

підготовки першочерговим виступає питання ефективності професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання і креслення, перед яким стоїть завдання щодо формування в учнів графічних знань і вмінь, необхідних як для перетворювальної, так і пізнавальної діяльності.

Досвід проведених досліджень переконує – для

АНАЛІЗ ЕТАПІВ ЗАСВОЄННЯ ГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ КРЕСЛЕННЯ

швидшого оволодіння методикою формування графічних понять необхідно провести детальний аналіз методичних прийомів, відповідно до визначених програмою підготовки вимог.

Актуальність нашого дослідження визначається необхідністю оптимізації графічної підготовки майбутніх вчителів креслення, які повинні оволодіти високим рівнем технічних здібностей, інноваційного творчого мислення, оперування великими обсягами інформації, володіння методологією технологічної діяльності. Одним із шляхів вирішення даного завдання є аналіз етапів засвоєння графічних понять та обґрунтування доцільності використання тих чи інших методичних прийомів в процесі навчання кресленню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі формування графічних знань та умінь студентів у вищих навчальних закладах освіти присвячено наукові праці: А. Верхола (дидактичні основи оптимізації процесу навчання графічній грамоті); В. Буринський (самостійна робота як засіб удосконалення графічної підготовки); В. Вітренко (зміст графічної підготовки вчителів трудового навчання); Й. Гушулей (формування просторового образу на основі графічного зображення); О. Глазунова, А. Корнеєва, В. Ткаченко, М. Юсупова (методика використання засобів комп'ютерної графіки) та ін. Однак, питання оптимізації процесу графічної підготовки майбутніх інженерів-аграрників на основі сукупностей методичних прийомів навчання кресленню не знайшли належного відображення в дослідженнях науковців.

Метою статті є аналіз можливості оптимізації процесу формування графічних понять у майбутніх вчителів креслення на основі визначених етапів засвоєння графічних понять та чотирьох сукупностей методичних прийомів навчання кресленню.

Виклад основного матеріалу. Досвід проведених досліджень переконує – для швидшого оволодіння методикою формування графічних понять необхідно виходити з того, що багато з них формуються за схожими методичними прийомами. Можна визначити чотири сукупності методичних прийомів навчання кресленню, кожний з яких ми розглянемо далі.

Викладачам слід пам'ятати, що для повноцінного оволодіння графічними знаннями і уміннями необхідно провести студентів через певні етапи засвоєння графічних понять.

Практична діяльність в процесі навчання кресленню в педагогічних навчальних закладах передбачає наступні етапи :

- створення у студентів зацікавленості в засвоєнні нових знань (мотивація навчання);
- виділення характерних ознак графічних понять, вивчення послідовності геометричних побудов і уявних просторових перетворень;
- виконання графічних побудов (практичні графічні дії);
- кінцеве формування основних положень щодо вивченого матеріалу.

На кожному з названих етапів студенти здійснюють певну навчальну роботу спрямовану на засвоєння понять, причому характер навчальних дій (як уявних, так і практичних) залежить від методів і методичних прийомів, використовуваних викладачем на занятті.

Ефективність дії методу визначається методичними прийомами, що входять в його склад. Викладач повинен провести студентів через всі етапи засвоєння графічних понять, при цьому на кожному етапі методичні прийоми повинні спонукати студентів створювати у власній свідомості образи графічних понять, фіксувати їх в пам'яті, запам'ятовувати і використовувати їх в практичній діяльності.

Прийоми навчання мають матеріальну опору – графічні зображення понять на кресленнях, в таблицях, підручниках, довідковій літературі.

Розглянемо особливості застосування методичних прийомів на різних етапах засвоєння графічних понять.

На етапі мотивації навчання методичні прийоми покликані сприяти зацікавленості студентів, прагненню вивчити поняття, засвоїти його зміст. Тут доцільне застосування таких прийомів, як читання креслень та порівняння.

На наступному етапі здійснюється виділення характерних ознак понять певної групи. Тут методичні прийоми також повинні бути направлені на запам'ятовування графічних понять. Слід пам'ятати, що важливим етапом в процесі формування графічних знань і умінь є виконання графічних побудов. Прийоми викладання на даному етапі повинні включати завдання на викреслювання (відтворення), зображення понять. В даному випадку знання засвоюються через графічні дії.

Графічна робота студентів на занятті – один з центральних етапів формування не тільки розумових, але і графічних дій. Тут відбувається становлення графічних умінь студентів. Виконання різноманітних вправ, завдань, вирішення графічних завдань варіативного характеру повинні бути спрямовані на формування в свідомості і пам'яті стійких образів графічних понять, що вивчаються.

**АНАЛІЗ ЕТАПІВ ЗАСВОЄННЯ ГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ
В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ КРЕСЛЕННЯ**

Методичні прийоми на останньому, узагальнюючому етапі можуть складатися з прийомів повторення визначень понять, переказу студентами змісту цілого поняття або його частини, читання нових креслень, що включають вивчені поняття.

Розглянемо застосування першої сукупності методичних прийомів, що характерні для типової методики проведення занять.

При формуванні поняття “лінія” на першому етапі (етапі мотивації навчання) за допомогою прийому читання креслення у студентів з’являється інтерес до матеріалу, що вивчається.

На другому етапі доцільно використовувати прийом роботи над виділенням характерних ознак понять, що вивчаються. Відомі прийоми навчання – порівняння, аналіз, синтез, узагальнення – застосовуються для виділення головного у понятті, що розглядається.

Наступний прийом на тому ж етапі засвоєння поняття доцільно направити на запам’ятовування графічних образів понять, що є на кресленні.

На наступному етапі поняття формуються за допомогою графічних дій. Тут слід використовувати такий прийом викладання, як завдання на викреслювання прикладів понять, що вивчаються. Студентам пропонується працювати без опори на наочність, використовуючи пам’ять, відтворюючи образ поняття. Менш успішним студентам дається завдання відтворити графічні образи понять в порядку їх вивчення, “сильнішим” – згрупувати поняття за загальною ознакою і відтворити їх графічні образи відповідно до нової класифікації.

Заключний етап формування понять – кінцеве формування щойно вивчених положень – відбувається при читанні нового креслення з образами вивчених графічних понять. Розглянуті методичні прийоми визначають типову методику формування понять першої підгрупи. Сукупність прийомів, що входять до складу типової методики, представлені у таблиці 1. У таблиці визначені етапи засвоєння графічних понять і перелік методичних прийомів викладання і навчання.

Наступна сукупність методичних прийомів призначена для формування графічних понять другої підгрупи. Методичні прийоми викладання і навчання повинні бути підібрані так, щоб орієнтувати студентів на створення в свідомості графічних образів, послідовності графічних зображень, відсутніх на кресленні. Матеріальна опора при цьому відсутня: на кресленні є графічний образ самого поняття і, як правило, немає допоміжних побудов.

На етапі мотивації навчання викладачам рекомендується застосовувати прийом читання креслення. Студенти при цьому спостерігають, порівнюють, обдумують. Тут важливо виділити ту обставину, що образи понять створюються при здійсненні цілої серії графічних побудов. Запам’ятати образ поняття недостатньо, як це було при формуванні понять першої групи, необхідно знати послідовність графічних дій для відображення образу на площині креслення.

На другому етапі так само, як і в першій сукупності прийомів, доцільно використовувати прийом виділення істотних ознак понять.

Відмінною особливістю цієї сукупності

Таблиця 1.

Сукупність методичних прийомів викладання і навчання, які застосовуються в процесі формування понять першої групи

Етапи засвоєння графічних понять	Прийоми викладання (діяльність викладача)	Прийоми навчання (діяльність студентів)
Мотивація навчання, створення зацікавленості в навчанні	Читання креслення, порівняння, орієнтація студентів на первинне формування понять, які знаходяться на кресленні	Спостереження, порівнювання, первинне створення графічних образів понять
Виділення характерних ознак графічних понять	Прийом роботи над виділенням існуючих ознак формування понять (бесіда), прийом, направлений на запам’ятовування понять	Висування пропозицій, обдумування (аналіз, синтез, узагальнення), створення графічних образів понять
Виконання графічних побудов	Завдання на відтворення графічних зображень, завдання варіативного характеру	Практичні графічні дії з відтворення зображень, виконання тренувальних вправ
Кінцеве формування основних положень	Читання нового креслення, оцінка сформованості графічних понять, закріплення в пам’яті студентів статичних образів понять, які знаходяться на кресленні	Читання креслення з фіксацією в пам’яті графічних образів понять, які з знаходяться на кресленні

**АНАЛІЗ ЕТАПІВ ЗАСВОЄННЯ ГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ
В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ КРЕСЛЕННЯ**

прийомів є прийоми виділення динамічності поняття, що формується, і складання схеми послідовності побудов на площині, характерних для даного поняття. Методичні прийоми, що входять в першу сукупність, сприяють створенню в свідомості статичних (нерухомих) образів понять, що вивчаються.

Наступний етап формування понять – виконання графічних побудов. Тут слід застосовувати прийом виконання графічних робіт. За завданням викладача студенти виконують побудови без опори на плакат або іншу наочність.

На цьому ж етапі формування понять у дії викладачем може застосовуватися прийом виконання тренувальних вправ варіативного характеру. Завершується формування понять уточненням визначень, повторенням основних положень при читанні нового креслення. Друга сукупність методичних прийомів представлена в таблиці 2.

За допомогою цієї сукупності методичних прийомів навчання формуються графічні поняття третьої підгрупи, в основі засвоєння яких лежить зорове сприйняття образу, уявні і наочні дії здійснюються студентами в тривимірному просторі. Тут в розумовій діяльності студентів відбувається постійний перехід від просторових образів реальних предметів (при опорі на наочність) до їх графічних зображень. Сукупність методичних прийомів в даному випадку повинна бути направлена на забезпечення реальної можливості і умов для здійснення цього процесу в свідомості студентів.

На етапі мотивації навчання доцільно використовувати прийом читання креслення, прийом

аналізу зображень креслення з обов'язковою опорою на наочність. Викладач демонструє зображення деталі, об'ємний макет якої є в кабінеті креслення, визначає в деталі геометричні тіла, звертаючи при цьому увагу студентів на саму модель і її зображення на кресленні.

На етапі визначення характерних ознак понять слід застосовувати прийоми з обов'язковою опорою на наочність, що допомагає визначити головне, суттєве в понятті. Тут можна використовувати прийоми виділення характерних ознак плоского зображення, що сприяють формування поняття з опорою на модель і креслення, прийом уявного “наповнення” плоского зображення третім виміром, прийом фіксації в свідомості студентів цього процесу.

Прийом уявного наповнення плоского зображення третім виміром – прийом особливий. Він полягає в тому, що викладач після виділення характерних ознак об'ємного тіла і його плоского зображення спонукає студентів, звертаючись до плоского зображення, уявити його об'ємним. У сприйнятті вихідної наочності вже є всі необхідні передумови для створення образу. Викладач, використовуючи прийом неквапливого багаторазового показу креслення та моделі, створює ситуацію, яка вимагає від студентів самостійно знайти прийоми уявного наповнення плоского зображення третім виміром. Глибоке усвідомлення, осмислення виконаних студентами розумових дій дозволяють міцно зафіксувати в пам'яті образ геометричного тіла.

На етапі засвоєння графічних понять в процесі виконання графічних побудов доцільно застосовувати прийоми відтворення процесу

Таблиця 2.

Сукупність методичних прийомів викладання і навчання, які застосовуються в процесі формування понять другої групи

Етапи засвоєння графічних понять	Прийоми викладання (діяльність викладача)	Прийоми навчання (діяльність студентів)
Мотивація навчання, створення зацікавленості в навчанні	Читання креслення, послідовність питань з орієнтацією на створення образів побудови	Спостереження, обдумування, первинне створення образів побудови
Виділення характерних ознак графічних понять	Бесіда з створенням проблемних ситуацій на основі виділення істотних ознак, динамічності понять, послідовності побудови, Завдання на відтворення графічних зображень, виконуваних побудов варіативного характеру	Обдумування, висування пропозицій, створення динамічного образу побудови
Виконання графічних побудов	Читання нового креслення з створенням динамічних образів	Практична графічна дія на виконання побудов, відсутніх на кресленні.
Кінцеве формування основних положень		Читання нового креслення з створенням графічних образів, побудови на площині

**АНАЛІЗ ЕТАПІВ ЗАСВОЄННЯ ГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ
В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ КРЕСЛЕННЯ**

наповнення плоского зображення третім виміром, прийом виконання тренувальних вправ варіативного характеру.

Завершується формування понять цієї групи формулюванням основних положень вивченого. Тут слід використовувати прийом читання нового креслення. При цьому студенти повинні розповісти про створення образу поняття, дати основні визначення, подумки створити просторовий образ за зображенням, представленим на кресленні.

Розглянемо деякі приклади формування графічних понять третьої підгрупи.

При формуванні поняття “Поверхня циліндра” викладач виділяє характерні ознаки поняття, до якого відносяться циліндрична поверхня і дві паралельні площини, що перетинають дану поверхню. Своє пояснення викладач супроводжує демонстрацією об’ємної моделі. Цей прийом дозволяє привернути увагу студентів до того головного, що визначає сутність поняття.

При виділенні характерних ознак плоского зображення викладач з опорою на об’ємну модель та її креслення звертає увагу студентів на особливості зображення циліндра.

Завершальний етап формування графічних понять відбувається при читанні нового креслення. Студентам з допомогою різних видів наочності пропонується кілька креслень для читання. Креслення підбираються таким чином, щоб вони включали вивчені поняття і мали якомога менше невивчених елементів.

Методичні прийоми викладання та навчання третьої сукупності представлені в таблиці 3.

Розглянемо четверту сукупність методичних прийомів, призначених для формування понять

четвертої підгрупи. Тут при формуванні понять недостатньо створювати у свідомості студентів образи предметів за плоским зображенням – студентів необхідно навчити оперувати ними. За допомогою сукупності методичних прийомів перед студентами створюється необхідність виконати цілий ланцюг уявних перетворень, що становлять зміст діяльності уявлення.

У процесі створення мотивації навчання можна застосовувати прийом читання креслення з опорою на наочність. Викладач, стимулюючи інтерес до навчання, повинен звертати увагу студентів на те, що тут недостатньо подумки створити образ, необхідно зуміти його уявно перемістити, повернути.

Подальший прийом на цьому ж етапі – прийом визначення послідовності уявного оперування образом. Тут викладач повинен спонукати студентів самостійно з використанням макету визначити послідовність переміщення створеного образу, необхідного при формуванні поняття. Наприклад, при вивченні поняття “Вигляд зверху” один з студентів, використовуючи об’ємний зразок, показує, як саме слід повернути деталь, щоб отримати вигляд зверху.

Прийом фіксації в пам’яті студентів послідовності уявних переміщень у просторі образів, пов’язаних з поняттям, що формується, полягає в наступному. Викладач підбирає плакати та макети до них. Студенти кілька разів, спираючись спочатку на макет і плакат, потім без опори розповідають про послідовність уявних операцій, які необхідно провести при побудові зображення.

Прийом виконання тренувальних вправ

Таблиця 3.

Сукупність методичних прийомів викладання і навчання, які застосовуються в процесі формування понять третьої групи

Етапи засвоєння графічних понять	Прийоми викладання (діяльність викладача)	Прийоми навчання (діяльність учня)
Мотивація навчання, створення зацікавленості в навчанні	Читання креслення з демонстрацією наочних зразків, з орієнтацією на створення об’ємних образів	Спостереження, обдумування, висування пропозицій, первинне створення об’ємного образу
Виділення характерних ознак графічних понять	Бесіда, створення проблемних ситуацій з виділенням просторових ознак, характерних ознак плоских зображень, фіксація процесу перекодування	Обдумування, висування пропозицій, відтворення прийомів фіксування просторових властивостей понять
Виконання графічних побудов	Завдання на перекодування образів і зображень в старих та нових вимогах	Практична дія при перекодуванні зображення
Кінцеве формування основних положень	Читання нового креслення з створенням просторового образу за зображенням, перевірка, оцінка сформованості понять	Читання нового креслення з створенням просторових образів

**АНАЛІЗ ЕТАПІВ ЗАСВОЄННЯ ГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ
В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ КРЕСЛЕННЯ**

Таблиця 4.

**Сукупність методичних прийомів викладання і навчання які застосовуються в процесі
формування понять четвертої групи**

Етапи засвоєння графічних понять	Прийоми викладання (діяльність викладача)	Прийоми навчання (діяльність студентів)
Мотивація навчання, створення зацікавленості в навчанні	Читання креслення з демонструванням наочних посібників і орієнтацією на створення рухомих	Спостереження, обдумування, первинне створення рухомих об'ємних образів
Виокремлення характерних ознак графічних понять	Трьохвимірних образів Бесіда, створення навчальних проблемних ситуацій на основі виділення просторових	Обдумування пропозицій, відтворення послідовності оперування образом
Виконання графічних побудов	властивостей Завдання на перетворення, на оперування образом на різній основі в старих і нових умовах	Практична дія з перетворення образу, з переміщення образу в просторі
Кінцеве формування основних положень	Читання нового креслення з створенням динамічних просторових образів, перевірка, оцінка сформованості понять	Читання нового креслення з створенням рухомих образів в трьохвимірному просторі

варіативного характеру полягає в тому, що за завданням викладача студенти не лише навчаються механічно виконувати побудови, а й подумки здійснювати операції зі створенням нових образів. При формуванні поняття “Розріз” викладач спонукає студентів до складної розумової роботи, складаючи серію завдань на виконання розрізів деталі.

Завершується формування понять четвертої підгрупи формулюванням основних положень. Основний прийом на цьому етапі – прийом читання нового креслення з створенням у свідомості студентів динамічних просторових образів.

Висновки. Як засвідчують результати проведених досліджень, кожна розглянута сукупність методичних прийомів викладання і навчання креслення для визначених етапів засвоєння графічних понять, яка відрізняється одна від одної спрямованістю навчального впливу дає можливість значно оптимізувати процес професійно-графічної підготовки майбутніх вчителів креслення.

Актуальними напрямками подальшої розробки окреслюваної проблеми є вивчення

питання щодо вдосконалення методичних прийомів для визначених етапів засвоєння графічних понять на основі можливостей використання сучасних технічних засобів в процесі опанування елементарними графічними знаннями вміннями і навичками майбутніми вчителями креслення, переважна більшість яких, до речі, не мала можливості вивчати систематичний курс креслення в загальноосвітній школі.

1. *Ботвинников А.Д. Научные основы формирования графических знаний умений и навыков школьников / А.Д. Ботвинников, Б.Ф. Ломов. – М.: Педагогика, 1979. – 255 с.*

2. *Вышнепольский И.С. Методика преподавания черчения / И.С. Вышнепольский, Л.И. Тржецяк. – М.: Профтехиздат, 1962. – 231 с.*

3. *Ломов Б.Ф. Формирование графических знаний и навыков у учащихся / Ломов Б.Ф. – М.: Политиздат, 1959. – 267 с.*

4. *Ройтман И.А. Методика преподавания черчения / И.А. Ройтман. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 240 с.*

Стаття надійшла до редакції 31.10.2012

“І народи тільки тоді зможуть досягнути щастя і свободи, коли всі будуть вченими працівниками...”

Іван Франко

видатний український письменник, громадський і політичний діяч

